

ובצל"ח תירץ שלא אמר הכס"מ אלא במיעוט אבל חלות החמץ הרי הן מחצית מכלל החלות. [וכתב שם לחדש שלרבי שמעון המתיר מן הדין חמץ בערב הפסח בהנאה, יכול לאכול לחמי תודה בערב הפסח כל היום – שהרי בחמץ של גבוה אין חיוב השבתה. וכיו"ב כתב להלן ל. גבי חמץ של נכרי, וכ"כ בספר אמרי בינה יא].
ע"ע: אבי עזרי פסוה"מ ו,ד; שו"ת דובב מישרים ח"ג קכת,ה. ובמובא ביוסף דעת בכורות ס.

זניפרקינהו ונפקינהו לחולין?'. בתוס' מבואר שאף על פי שע"י הפדיון תחול הקדושה על הדמים, ומה ריוח יש בפדיון זה – יש לפדות שמא תימצא התודה שאבדה ואז יקח בדמים לחם אחר. עוד כתבו שפודה על שוה פרוטה ולא בשוויו.

יש מי שמפרש דבריהם שמשום כך יש לפדות על שוה פרוטה, כדי שלא לאבד הקדש שוה מנה אלא הקדש שוה פרוטה, ויש למעט ככל האפשר את ההקדש שמאבד (כן באר הגרא"ו בקובץ שעורים). ויש שחולק על סברה זו כיון שסוף סוף מאבד הקדש, אין הפרש בין מנה לפרוטה. אלא התוס' בתירוצם אינם מפרשים קושית הגמרא 'זניפרקינהו' משום הפסד קדשים כמו שפרש רש"י אלא משום בל תשחית, הלכך יש לפדות החלות על שוה פרוטה (בית ישי ח"ב עמ' תצה).

'אלא לעולם שנשחט עליהן הזבח ונשפך הדם'. מרש"י (בד"ה וכגון שנשפך) משמע [דלא כפירוש התוס'] שמדובר כשלא נפסלו בלינה [ומשמע שלרבי ינאי אפשר להקריב תודה בי"ד. ואולם בנבחים (עו): אמרו שגם לרבי שמעון אין התר לצמצם זמן אכילת הקדשים אלא לצורך תקוני גבא. וע' בחדושי הנצי"ב דרך אחרת], והשמיענו חידוש שאף על פי שאינן טעונות שריפה אלא עיבור צורה [כלומר להשהותם עד הבוקר שלמחרת כדי שייפסלו בלינה ורק אז לשרפם], והרי חמץ של גבוה אין עוברים עליו בבל יראה וא"כ בדין הוא שיששה אותו עד שייפסלו בלינה ולא יבערן עתה, ועוד הלא יכול לבטלן בלא שריפה, דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי – אעפ"כ מזוללים בהן ונותנים אותן שם.

מפשות דברי רש"י (בד"ה נפסלות) משמע שהיו נשרפות. וא"ת לשם מה לשרפן בידים הלא די שיטלום משם וישהו אותם בלילה כדי שייפסלו בלינה כאמור. ושמו עשו כן כדי להודיע לעם לשרוף, ו'ניטלו' דתנן היינו ניטלו ונשרפו לעיני העם, והואיל ובין כך הולכות לאיבוד, אין איסור לבערן בידים.

ועוד י"ל שלפי דעה זו שחלות כשרות היו אכן לא שרפום, ואעפ"כ זולול הוא ליתנם שם חשופות כחולין בלא שמירה [וששאלו 'ניפרקינהו ונפקינהו לחולין' היינו למה שהו אותן עד שעה אחרונה שאין להן דמים לפדותן].

דף יד

'שתי פרות היו חורשות בהר המשחה'. משא ומתן בדברי התוס' כאן בשם הירושלמי שלא היו חורשות ממש שהרי התקבצו לירושלים ממקומות שנהגו באיסור מלאכה (ובדין 'לא תתגודדו' במנהגים) – ע' מגן אברהם תצג; חתם סופר או"ח סו; משיב דבר ח"א יז; משפט כהן קכה.

'מדבריהם למדנו ששורפין תרומה טהורה עם הטמאה בפסח'. מבואר שהתרומה הטמאה מטמאה את הטהורה. ואעפ"י שאין האוכל מטמא אלא בשיעור כביצה והלא התרומה הטמאה עומדת לשריפה, וכלל הוא בדינו בדבר האסור העומד לשריפה 'כתותי מכתת שיעורא' וכאילו אין באוכל כביצה וא"כ מדוע מטמא? –

יש מפרשים ששיעור כביצה בטומאת אכלים תלוי במציאות ולא בדין, שהרי מקורו הוא מכל האכל אשר יאכל – אוכל הנאכל בפעם אחת (תו"כ, מובא בתוס' שבת צא), ועל כן גם אם עומד להישרף הלא במציאות נאכל הוא בבת אחת ומטמא (עפ"י מנחת ברוך צט).
 ויש מפרשים שעניינו של הכלל 'כתותי מכתת שיעורא' הוא לראות את הדבר כאילו כתות שאינו שלם, הלכך בכל המקומות שצריך שיעור לשלימות הדבר כלולב וכשופר – כתות אינו כשר, אבל בטומאת אכלים, גם אוכל מפורר כשיעור ביצה מטמא (עפ"י פירוש תפארת ירושלים הנדפס בסוף המשניות – ע' בכל זה באריכות בקהלות יעקב סוכה כה).

'הכא בוולד וולד עסקינן'. אינו מגיה המשנה, כי כל שאינו אב הטומאה נקרא 'וולד הטומאה' בין אם הוא ראשון לטומאה ובין שני לטומאה או שלישי ורביעי (עפ"י מהר"ם חלאווה; פירוש המשנה לרמב"ם).
 בענין כיוצא בזה דנו הפוסקים בנוסח ברכת התורה, אם די לומר 'צאצאינו' או יש להוסיף 'צאצאי צאצאינו'. וע"ע רפ"ט דכתובות אם יש לפרט בסילוק 'פירי פירות' או די ב'פירות'. וע"ע בספר אור חדש; מרכבת המשנה שבת ח, ז.

(ע"ב) 'בחלל חרב – חרב הרי הוא כחלל'. דורש מיתור המלה 'חרב', שהיה לו לומר בחלל סתם ככתוב במקומות אחרים ועל הנגע בעצם או בחלל; כל הרג נפש וכל נגע בחלל. [ולפי הדרשה מתפרש הביטוי כמו 'בחרב-חלל' כלומר הנוגע בחרב שנגעה בחלל. ומצינו דוגמאות כיוצא בזה] (עפ"י רבנו חננאל; רש"ש).

יש מן הראשונים שכתבו: דוקא חרב שנהרג בה דינה כחלל, וגם כאן מדובר בנר שהרג אדם (דעה זו מובאת בר"ח כאן ובר"ש אהלות א, ב [וצ"ל שהרג אדם אך לא נטמא ממנו, כגון שלא נגע בו באופן ישיר לאחר שמת]). ורבנו חננאל ורבנו תם חולקים (וע' חזו"א אהלות כ, ח).

כמו כן נחלקו ראשונים האם כלי מתכות בלבד הריהו כחלל (רש"י, ר"ת (יז), תוס' נדה כח: ראב"ד) או גם שאר כלי שטף מלבד כלי חרס [שאינו נעשה אב הטומאה לעולם] (רמב"ם הל' טו"מ ה, ג ובפיה"מ ובסוף הקדמתו לסדר טהרות; רי"ד; תוס' גזיר נד בשם ר"י מסימפונט). ומה שאמרו כאן 'בנר של מתכת' – משום שאין דרכו של נר להעשות אלא או מחרס או ממתכת.
 וכן נחלקו לענין טומאת 'חרב כחלל' במשא ובהלל. ועוד נחלקו האם כלי שנגע בראשון לטומאת מת נטמא, והריהו ראשון כמותו, או אין כלי מקבל טומאה מראשון לעולם.

'ומאי הוסיף, דאילו התם טמא וטמא ואילו הכא פסול וטמא'. התוס' כאן מפרשים (לדעת חכמים במעילה ה) ששמן שנפסל בטבול-יום אינו מטמא אחרים כלל, אף לא קדשים, הלכך השמן אינו 'טמא' בשום פנים [וכן משמע ברמב"ם הל' אבות הטומאה י, ג].
 ואמנם אין הדבר מוסכם וישנה דעה הסוברת שמטמא קדשים (אבא שאול ורבי מאיר במעילה שם. וכ"מ בסוגית חולין פח), ומ"מ סוגיתנו מתפרשת גם לפי דעה זו, כי גם לפיה אינו מטמא אלא מדרבנן, מעלה עשו בקדשים, אבל מהתורה 'פסול' הוא ואינו מטמא.
 עוד יש לפרש כוונת הגמרא, שרבי חנינא מדבר על בשר קדשים שהוא 'טמא' למינו ואילו רבי עקיבא מוסיף תרומה שהיא 'פסולה' ואינה 'טמאה' למינה, כלומר אינה מטמאת תרומה אחרת, ואעפ"י שמטמאה קדשים (עפ"י התוס' בחולין פח; ר"ש טבול יום ב, א. וע"ע שפת אמת).
 במעילה (ח) אמר רבא במפורש שמהתורה טבול יום פוסל ואינו מטמא, אף לאבא שאול ולרבי מאיר. ואולם כתבו התוס' שם שהסוגיא בסוטה חולקת על כך וסוברת שהכל מן התורה אף לאבא שאול. ולפי דעה זו סוגיתנו דלא כאבא שאול, או מתפרשת כהסבר האחרון הנ"ל. וכהסבר זה משמע מדברי רש"י כאן.
 ואולם יש אומרים שהסוגיא בסוטה אינה חולקת על דברי רבא. ע' בקרן אורה במעילה שם.

– בעצם הסברה לחלק בין טמא וטמא לפסול וטמא, יש לפרש: מצות שמירת הקדשים שאמרה תורה (משמרת תרומתי), עניינה הוא שאין להפסידם ולנתקם ממצוותם, ואילו קדשים שכבר אינם ראויים למצוותם, אין בהם דין שמירה. ואולם חכמים קבעו איסור טומאה לתרומה וקדשים כאיסור בפני עצמו ולא משום קלקול מצוותם ויעודם. ויש מקום לומר שלא גזרו חכמים זאת אלא על זה שאין עליו שם 'טמא', ואפילו הוא 'פסול', אבל כל ששמו 'טמא' אין איסור לטמאותו יותר. והוסיף רבי עקיבא שגם את ה'פסול' מותר לטמא.

ועדיין יש לומר שרק את הפסול בעצמותו אבל דבר שהוא אסור מצד אחר, כגון תרומה טהורה בפסח – אסור לטמאותו. ועוד אפשר, גם אם נתיר לטמא דבר האסור, זהו רק כשהוא אסור מהתורה שאינו ראוי למצוותו מצד עצמו, אבל חמץ בשעה ששית שאין בו איסור בעצמו אלא שהוא נתון במצב כזה שמעותה לאיבוד – אסור לטמאותו [וזהו שהקשו בסמוך 'מי דמי התם פסול וטמא הכא טהור וטמא'].
ובא רבי מאיר והתיר אף בזה, כי סובר שאין איסור כלל לטמא את מה שאינו עומד למצוותו, מה לי מחמת טומאה או פסול, מה לי מחמת איסור, מה לי מצד עצמו מה לי מפני שסופו לאיבוד (עפ"י חזון איש קכד).

א. מלשון התוס' לעיל (יג. ד"ה ושורפין) משמע שמסופקים אם בדין 'משמרת' כלול גם איסור הפסד הפירות או רק טומאה. וצד הספק בזה כי יש לומר שגדר הדין מן התורה אינו משום הפסד מצות הקדשים אלא איסור טומאה בלבד הוא, שפוגם בקדושת הפירות. וכן דעת רבנו אפרים, מובא בחדושי הר"ן שם. [וזהו להפך מאיסור הפסד פירות שביעית, שנראה שאין ענינו משום ביטול קדושת הפירות אלא משום הפסד בלבד, שלא נתנה תורה רשות שימוש בהם אלא לאכילה ולא להפסד, אבל אין איסור להפקיע קדושתם מהם כגון לערבם עם פירות חולין. עפ"י 'מנחת שלמה' מו].

ואולם התוס' הסיקו שאין חילוק, וכפי הנראה הטעם הוא מפני שענין האיסור הוא משום הפסד מצוותם, ואם כן איבוד הפירות כמוהו כטומאתם. ואפשר לפי זה שגם לטמא התרומה בטומאה דרבנן היא אסור מהתורה משום 'משמרת' שהרי מבטל את מצוותם בכך. וכבר צדדו האחרונים בדבר – ע' בשו"ת אחיעזר יו"ד מ; ראש יוסף שבת יד; דבר שמואל תנינא. וע"ע ביוסף דעת חולין ב:

ועוד יש לחקור האם בכלל דין 'משמרת' שלא לבטל קדושת התרומה מהפירות, לנהוג בהם כחולין, כגון על ידי שמערבם בפירות חולין, או שמא אין איסור אלא בהפסד ממש. ודעת האבני-מילואים (בתשובה יח) שאסור מהתורה לערבם בחולין. ויש שחלקו על כך. ע' בהגהה שם ובמנחת שלמה סו. ועע"ש בהמשך, מכתב מהגרי"ק זצ"ל.

ב. בפני יהושע (על תד"ה והתם) מבואר שיש מקום לחלק מדאורייתא בין הוספת טומאה על טמא או פסול, שמותר הדבר [כי הכתוב מדבר בתרומה טהורה בלבד, 'תרומתי' – חדא משמע, שיש אם למסורת. ע' בכורות לג], ובין דבר האסור שאינו טמא או פסול, שאסור לטמאותו מהתורה הגם שהולך לאיבוד. ואולם בתוס' מבואר שאינם מחלקים בכך.

וכן יש להעיר על דבריו מהמבואר להלן (טו): שאף רבי יוסי המחלק בין טומאה לאיסור ואוסר לטמא תרומה האסורה מהתורה, מודה שאם אותה תרומה טמאה מדרבנן, שמותר לטמאה, וכן מתיר בהפסד מרובה – הרי להדיא שאין איסור זה מדאורייתא, כי אז לא תועיל טומאה דרבנן או הפסד מרובה להתיר [וכן משמע מכך שמתיר רבי יוסי אליבא דרבי יהושע (במשנה) לשרוף תלויה וטמאה כאחת, אך לא טהורה וטמאה. ואילו מדאורייתא מה סברה יש לחלק הלא שמא התלויה טהורה היא, ורק משום שאינה ראויה למצוותה יש התר (ע' בכורות לד.), וא"כ הוא הדין מהתורה לתרומה טהורה האסורה]. והרי לא מצינו מי שמחלק בין טומאה לאיסור אלא רבי יוסי לבדו, וא"כ משמע שמדאורייתא אין לחלק בדבר.

ג. יש להעיר שלא מצינו התר לטמא אלא בשעה שהתרומה הולכת לאיבוד ממש כגון בשעת השריפה, או כגון חבית שנשברה והיין נוזל ונשפך למקום הטומאה, אבל לא מצינו שהתירו חכמים לטמא מקודם לכן גם אם ידוע שסופה לאיבוד.
ולפי הנחה זו אין התר אפילו לרבי מאיר, לטמא תרומה טהורה בזמן הזה, הגם שהיא מעותרת לאיבוד. אמנם גם בלאו הכי נראה

שאסור לפי מה שהוכיח בתוס' רבנו פרץ (להלן כ) שלא התיר רבי מאיר לטמא אלא במקום הפסד, אפילו הפסד מועט, כגון שחוסך עצים לשרפם כאחת, אבל ללא כל צורך אין התר.

ולחלכה דקיימא לן כרבי יוסי בכל אופן אסור, שאין התר בהולך לאיבוד אלא בהפסד מרובה כדלהלן. וכן כתב החזו"א (שביעית ה, ט), שאסור לטמא תרומה בזה"ז אף כי מותר לאבדה בידים בקבורה משום חשש תקלה. ועוד כתב שאסור לשורפה כי השריפה היא בויון יותר מקבורה. ובאג"מ (יו"ד ח"ג קכט) כתב שלכתחילה אין לקברה שזוהו כהפסד ישיר, אלא יניחנה במקום שמור עד שתקרב מעצמה. ואולם הנהגים לקברה אין למחות בידם (וע"ע הר צבי יבמות טו).

ולפי זה נוהגים הרבה שקודם הפרשת תרומה ומעשר, מטיפים מעט מים על הפירות כדי להכשירם לקבל טומאה, כך שבשעת ההפרשה יהיו הפירות טמאים ויהא ניתן לשרוף התרומה [או להשליכה עטופה לכלי האשפה, ומשם היא נשרפת]. ויש להקפיד להכשיר את הפירות קודם מירוח, אבל לאחר מירוח שכבר נתחייבו בתרומה אין להכשירה, כי אסור לגרום טומאה לתרומה טהורה (ש"ך יו"ד שלא ס"ק לה, עפ"י הרמ"א שם). ויש מקלים בזה (ע' בהגר"א בשם ספר התרומות. וכמוזמה שנוהגים התר בדבר. וע' להלן לג בקובץ שעורים (אות קנג) שהעיר מסברה שכשם שאסור לטמא תרומה, כך יש לאסור ליצור מצב של קריאת שם תרומה על פירות טמאים. אלא שמבואר מדברי הראשונים שלא נקטו טעם זה – ע"ש. וע' ברכת אברהם שם. ושמעתי מורים שלכתחילה אין ליתן מים רק על הפירות שיפריש אלא יפור גם על שאר הפירות [ואולם בספר 'ארץ ישראל' לגר"מ טוקצינסקי (עמ' קמא) נוקט להקל בזה מדינא]. וע"ע בקובץ 'אור הרה' ירושלם תשנ"ו.

ד. עוד בגדיר דין 'משמרת תרומת' – ע' קובץ שעורים וברכת אברהם כאן ולהלן כ; אחיעזר ח"ב מ; אגרות משה יו"ד ח"א רה; חדושי ר' שמואל טו.

'מכדי האי נר מאי קא מהניא להאי שמן, אי לאיפסולי גופיה, הא פסיל וקאי'. משמע שכל שאין חומר בדין בפועל, אין כאן תוספת טומאה, ואעפ"י שהופכו משלישי לראשון אין זו תוספת טומאה כי מכל מקום טמא הוא (וע"ע חזון איש כחד וברכת אברהם).

עוד בקושיית הגמרא – ע' טורי אבן מגילה יט; אבני נזר אה"ע רכא, יב.

'אי מדרבנן מאי איריא באב הטומאה, אפילו בראשון ושני נמי תחלה הוי, דתנן כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה...' ואין לומר שעדותו של רבי עקיבא מדברת 'מימיהם של כהנים' קודם שגזרו גזרה זו [וכמו שכתבו התוס' (בד"ה עם) על עדותו של רבי חנינא סגן הכהנים] – כי רבי עקיבא היה לאחר גזרת י"ח דבר (בשבת יג ואילך), ומשמע שעדותו מתייחסת על תקופתו, ואם כן מדוע נקט 'אב הטומאה' – אלא משמע שיש כאן תוספת טומאה דאורייתא (עפ"י חדושי הר"ן; מהר"ם חלאוה; מהרש"א על תד"ה עם; תוס' להלן יט: ד"ה ונימא).

מבואר מדבריהם שנקטו כדבר פשוט שרבי חנינא סגן הכהנים קדם לרבי עקיבא ולגזרת משקין, והצל"ח השיג על כך. ובשפת אמת יישב קושיתו, והביא מהקדמת הרמב"ם שרבי חנינא היה בזמן רבן יוחנן בן זכאי וריב"ז היה בדור החורבן כידוע. וכן משמע בתענית יג. שרבי חנינא היה בזמן החורבן. ואם כן עדותו מתייחסת גם לזמן שקודם לחורבן ואז עדיין לא נגזרה גזרת משקין, שהיא מ"ח דבר שגזרו תלמידי שמאי והלל כמו שכתב בתוס' רבנו פרץ להלן טו:

ואילו רבי עקיבא היה תלמיד לרבי יהושע שהיה תלמיד לרבן יוחנן בן זכאי (כמובא בר"ח להלן כא).

ויש להעיר שמדברי רש"י להלן (טו סע"ב) משמע שרבי חנינא ודאי דיבר לאחר גזרת משקין, ודלא כהתוס'. אכן יש סוברים שגזרת משקים להיות תחילה אינה מ"ח דבר אלא גזרה קדמונית היא, ובגזרת י"ח דבר נתחדש שאפילו נטמאו המשקים מסתם ידים שאין ידוע להן טומאה – חוזרים להיות תחילה (עפ"י פירוש המשנה לרמב"ם סוף זבים. וע' צל"ח כאן אות כד. ובפנ"י שבת יד כתב שמשקים שנטמאו בטומאה הפוסלת תרומה מהתורה, הריהם תחילה מגזרה קדמונית, ובי"ח דבר גזרו על טומאה הפוסלת תרומה מדרבנן).